

Warszawa, 11 lipca 2022 r.

dr hab. Bernadeta Szczupał, prof. APS
Akademia Pedagogiki Specjalnej
im. Marii Grzegorzewskiej
w Warszawie

Recenzja rozprawy doktorskiej *Reakcje przystosowawcze a zasoby osobiste osób z niepełnosprawnością ruchową* mgr Aleksandry Majewskiej przygotowanej pod kierunkiem naukowym promotora prof. dr hab. Janusza Kirenko

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska jest bardzo dobrze opracowaną dysertacją, zarówno pod względem merytorycznym, językowym, jak i formalnym. Pani mgr Aleksandra Majewska podjęła temat o istotnym znaczeniu poznawczym i społecznym. Doktorantka w nowatorski sposób przedstawiła złożoną i aktualną problematykę zachowań przystosowawczych i zasobów osobistych osób z niepełnosprawnością ruchową. Jest to problematyka aktualna, ważna zarówno z teoretycznego, jak i praktycznego punktu widzenia, wnosząca wiele nowych aspektów w rozwój pedagogiki specjalnej. Funkcjonowanie osób z niepełnosprawnością ruchową w społeczeństwie, pomimo wcielenia w życie idei biopsychospołecznego modelu niepełnosprawności, to w dalszym ciągu zmaganie z wieloma ograniczeniami i barierami. Zrozumienie swojego miejsca w świecie, aktywne radzenie sobie w nim, decydowanie o sobie w procesie realizacji zadań życiowych jest ważne dla osób z niepełnosprawnościami. Wysoko oceniam zamysł badawczy Doktorantki, odpowiadający na potrzebę wnikliwego poznania potencjału rozwojowego osób z niepełnosprawnością ruchową wrodzoną i nabytą. Dobrze się stało, że przedstawiona problematyka jest tematem rozprawy doktorskiej.

Przedłożona do recenzji praca obejmuje 292 numerowanych stron. Składa się ze wstępu, ośmiu rozdziałów, w tym pierwsze trzy ma charakter teoretyczny, rozdział czwarty przedstawia założenia metodologiczne badań własnych, w kolejnych trzech rozdziałach zawarto analizę zgromadzonych wyników badań, w rozdziale ósmym zawarto dyskusję zaprezentowanych wyników badań własnych, zakończenia, aktualnej i szczegółowo opracowanej bibliografii (s.235-268), spisu tabel i wykresów oraz aneksów. Obszerna

bibliografia, obejmująca wykaz literatury cytowanej w pracy, jest dobrze dobrana, znalazły się w niej zarówno klasyczne jak i aktualne opracowania. Struktura pracy jest przejrzysta, prawidłowa ze względu na podjęty temat i typowa dla prac o charakterze awansowym. Przyjęta kolejność poszczególnych rozdziałów została podporządkowana istocie przedmiotu opisywanych w pracy zagadnień, jest uzasadniona merytorycznie i metodologicznie. Dodatkowe wątki merytoryczne omawiane wewnątrz rozdziałów są konstruktywnie uzasadnione i przedstawione w przemyślanych proporcjach, wytłumaczalnych zakresem wymaganej analizy. Zachowane są proporcje między teoretycznym wprowadzeniem, liczącym strony 13 - 103 i częścią analityczną, zawierającą strony 104 - 232. Rozprawa posiada logiczny układ, widoczna jest poprawność warsztatowa i merytoryczna Doktorantki. Praca napisana została dobrym językiem, występuje szczegółowa konsekwencja w zapisie bibliograficznym. W pracy zauważalna jest stosowana poprawność terminologiczna. Jest ona również dobrze rozplanowana graficznie. Wyrażam przekonanie, że Doktorantka dowiodła swoich umiejętności pisania tekstu naukowego.

We wstępie rozprawy Doktorantka rzetelnie uzasadnia wybór swojego tematu badawczego oraz wskazuje na inspiracje, którymi się kierowała opracowując rozdziały teoretyczne oraz koncepcję metodologiczną i analizę przeprowadzonych badań.

Rozdziały teoretyczno-przeładowe obejmują wnikliwą analizę podstawowych dla dysertacji pojęć i teorii. Rozdział pierwszy *Niepełnosprawność ruchowa – ujęcie terminologiczne i koncepcyjne* Doktorantka rozpoczyna od rzetelnej prezentacji niezbędnych, podstawowych zagadnień dotyczących funkcjonowania osób z niepełnosprawnością ruchową. Przedstawia definicje, zakres i klasyfikacje niepełnosprawności ruchowej. Rozdział zasadnie kończy ogólna charakterystyka psychospołecznego funkcjonowania tej grupy osób. Zabrakło w nim tylko szerszego odniesienia do zróżnicowanej sytuacji i funkcjonowania osób z niepełnosprawnością ruchową ze względu na rodzaj i zakres tej niepełnosprawności. Poza wymienioną uwagę uważam, że treści zawarte w tym rozdziale są wyczerpujące i wystarczające.

W rozdziale drugim *Przystosowanie do życia osób z niepełnosprawnością ruchową we wczesnej dorosłości* Doktorantka prawidłowo omawia psychospołeczny model adaptacji do niepełnosprawności i choroby przewlekłej H. Livneha i R. F. Antonaka. Przedstawia style i strategie radzenia sobie ze stresem oraz wsparcie społeczne. Jest to rozdział prawidłowo napisany, oparty na analizie aktualnej literatury przedmiotu. Podsumowując, stwierdzam, że rozdział ten jest napisany wyczerpująco i nie budzi wątpliwości merytorycznych.

Zaprezentowane w nim rozważania są cenne dla podjętego zakresu tematycznego badań własnych.

W rozdziale trzecim *Zasoby osobiste – analiza teoretyczna* Doktorantka rzetelnie i obszernie przedstawiła aktualne zagadnienia dotyczące roli wybranych zasobów osobistych, biorących udział w procesie adaptacji do niepełnosprawności. Dokonuje też prawidłowej prezentacji aktualnych badań dotyczących zasobów osobistych dorosłych osób z niepełnosprawnością ruchową. Ogólnie stwierdzam, że rozdział ten jest napisany prawidłowo.

Wysoko oceniam zaprezentowane przez Doktorantkę teoretyczne wprowadzenie do przeprowadzonych badań. Cytowane w pracy pozycje świadczą o bardzo dobrej orientacji Autorki w analizowanych problemach – dobrano je starannie, tworząc na ich podstawie przejrzysty opis teoretycznych podstaw badań własnych. Dodatkowe wątki merytoryczne omawiane wewnątrz rozdziałów są konstruktywnie uzasadnione i przedstawione w przemyślanych proporcjach, wytłumaczalnych zakresem wymaganej analizy. Doktorantka stara się wyjaśnić każde pojęcie zawarte w temacie pracy. Należy podkreślić, że wszystkie rozdziały teoretyczne zostały napisane prawidłowo. Treści w nich zawarte zostały trafnie dobrane i logicznie przedstawione. Nie mam zastrzeżeń do kompetencji i wiedzy Doktorantki dotyczącej omawianej problematyki.

Rozdział czwarty zawiera metodologiczne podstawy badań własnych. Doktorantka przedstawiła w nim przedmiot i cel badań, problemy i hipotezy badawcze, zmienne i wskaźniki. Omówiono metody i narzędzia badawcze, opisano organizację i przebieg badań, przedstawiono charakterystykę grupy badanych osób oraz omówiono zastosowane metody statystycznej analizy zgromadzonych danych empirycznych.

Zasadniczy problem badań został wyprowadzony z założonego celu badań i jest jego trafnym odzwierciedleniem. Wydaje się jednak, że korzystniejsze byłoby przedstawić cel badań przed sformułowaniem głównym problemem badawczym. Uszczegółowienie problemu głównego Doktorantka prawidłowo przedstawia w pytaniach szczegółowych, które są ściśle związane z tematem pracy tworząc przejrzystą strukturę obszaru badawczego. Również zostały one sformułowane prawidłowo i świadczą one o dobrej orientacji Doktorantki w podjętej problematyce badawczej. Wątpliwości merytorycznych nie budzą również założone hipotezy badawcze oraz sformułowane zmienne niezależne i zależne oraz ich wskaźniki. Zostały one sformułowane precyzyjnie i wyznaczają kierunek dociekań badawczych.

W zaprezentowanych założeniach metodologicznych szczegółowo omówiono prawidłowo dobrane i wykorzystane narzędzia badawcze. Ich dobór do zbierania danych w aspekcie celu badań i sformułowanych problemów badawczych jest prawidłowy i w pełni uzasadniony. Wszystkie narzędzia zostały wyczerpująco omówione z uwzględnieniem ich właściwości psychometrycznych.

Charakterystyka badanej grupy jest również prawidłowa i wyczerpująca. Szczegółową i prawidłowo zaprezentowaną analizę psychospołecznego funkcjonowania badanych osób warto byłoby umieścić w jednym z rozdziałów prezentujących zgromadzone dane empiryczne.

Uogólniając pragnę podkreślić, że cała strategia badań została opracowana prawidłowo i jest zgodna z wymogami dotyczącymi prac empirycznych. Widoczny jest związek między celem badań a przyjętymi procedurami. Zauważalna jest również znajomość aktualnej literatury metodologicznej, która ujawnia się trafnymi odniesieniami do wielu pozycji z tego zakresu. Stwierdzam, że zastrzeżeń nie budzą metodologiczne kompetencje Doktorantki, a pewne małe usterki nie umniejszają jej ogólnej, wysokiej wartości.

Kolejne, trzy rozdziały zawierają analizę danych pozyskanych podczas badań własnych. Są to przemyślane, prawidłowo napisane rozdziały. Ich struktura jest w znacznym zakresie pochodną przedstawionej w rozdziale metodologicznym konstrukcji problemów badawczych. Układ ten jest logiczny i sprzyja recepcji treści analitycznych.

W rozdziale piątym Doktorantka dokonała prawidłowej analizy otrzymanych danych empirycznych w aspekcie reakcji przystosowawczych osób z niepełnosprawnością ruchową wrodzoną i nabytą oraz zasobów osobistych warunkujących te reakcje, tj. sposobów radzenia sobie ze stresem w ujęciu sytuacyjnym i dyspozycyjnym, cech osobowości i wsparcia społecznego.

W kolejnym rozdziale Doktorantka zaprezentowała rolę temporalnej satysfakcji z życia oraz wyczerpującą sieć powiązań reakcji przystosowawczych i zasobów osobistych wszystkich badanych osób z niepełnosprawnością ruchową wrodzoną i nabytą oraz oddzielnie dla trzech grup osób o różnej orientacji temporalnej satysfakcji z życia: prospektywno-retrospektywnej, prospektywno - prezentystycznej, prezentystyczno - retrospektywnej. Rozdział zasadnie kończy analiza strategii radzenia sobie w sytuacjach trudnych i wsparcia społecznego w kontekście typów temporalnej satysfakcji z życia wśród badanych osób.

Rozdział siódmy jest prezentacją otrzymanych zależności pomiędzy poszczególnymi reakcjami przystosowawczymi a zasobami osobistymi. Doktorantka ustaliła też rolę poszczególnych zmiennych w kształtowanie reakcji przystosowawczych, którą przedstawiła w odniesieniu do czasu nabycia niepełnosprawności oraz oddzielnie w obrębie całej grupy badawczej w kontekście różnych typów satysfakcji z życia.

Oceniając całość prezentacji i analizy otrzymanych wyników badań mogę stwierdzić, że jest ona logiczna i wyczerpująca. Doktorantka dobrze poradziła sobie z analizą obszernych i wartościowych danych statystycznych. Wykazała się bardzo dobrą umiejętnością interpretacji uzyskanych danych empirycznych. Prezentacja zgromadzonych wyników badań jest prawidłowa, umieszczona w wielu tabelach. Wszystkie analizy są merytorycznie uzasadnione. Na uwagę zasługuje właściwa proporcja pomiędzy prezentacją danych w formie prawidłowo skonstruowanych tabel a rzeczową interpretacją uchwycionych zależności, co pozytywnie wpływa na czytelność i dobrą percepcję całości. Zauważalne jest to, że Doktorantka bardzo dobrze orientuje się analizie informacji zebranych w toku procesu badawczego.

W rozdziale ósmym Doktorantka prawidłowo przedstawiła dyskusję zgromadzonych wyników badań własnych z dotychczasowymi rezultatami aktualnych badań empirycznych innych autorów. Dyskusja otrzymanych danych została również ukazana w formie weryfikacji postawionych założeń badawczych i zależności. Ważne jest również przedstawienie ograniczeń przeprowadzonych badań empirycznych oraz implikacji poznawczych i postulatów dla praktyki rehabilitacyjnej, co ukazuje Doktorantkę jako osobę potrafiącą analizować i interpretować zgromadzone dane oraz formułować zwięzłe wnioski końcowe.

Podsumowując, przedstawiona do recenzji praca, spełnia wszystkie kryteria rozpraw doktorskich zarówno w warstwie teoretycznej i empirycznej. Stanowi oryginalne sformułowanie problemów badawczych, obejmuje prawidłowe etapy prowadzenia badań własnych oraz szczegółową i konstruktywną analizę i interpretację otrzymanych danych empirycznych. Dysertacja potwierdza ogólną wiedzę Doktorantki w zakresie nauk społecznych (w szczególności w zakresie pedagogiki specjalnej) oraz daje świadectwo Jej umiejętności samodzielnego prowadzenia badań naukowych.

Moim zdaniem, dysertacja – jako aktualne i wartościowe przedstawienie, rzadko podejmowanego w pedagogice specjalnej tematu, jest warta opublikowania w formie monografii. Uzyskane wyniki mogą być podstawą do dokonywania przez kolejnych badaczy

uogólnień, kreślenia pewnych prognoz oraz pokazywania nowych perspektyw w obszarze pedagogiki specjalnej.

W konkluzji końcowej stwierdzam, że dysertacja Pani mgr Aleksandry Majewskiej *Reakcje przystosowawcze a zasoby osobiste osób z niepełnosprawnością ruchową*, przygotowanej pod kierunkiem naukowym promotora prof. dr hab. Janusza Kirenko spełnia wszystkie kryteria i wymogi stawiane rozprawom doktorskim, określone w *Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym* (Dz. U. z 2017r., poz. 1789) oraz w związku z art. 179 ust. 1 *Ustawy z dnia 3 lipca 2018r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. z 2018r., poz. 1669). Na tej podstawie stawiam wniosek o przyjęcie dysertacji i dopuszczenie Pani mgr Aleksandry Majewskiej do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia naukowego doktora.

Bernadeta Siciupa